

САКРАЛЬНІ ПРОСТОРИ: ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, проспект Академіка
Глушкова, географічний факультет, м. Київ, Україна
ataman2412@gmail.com*

В статтє характеризировано понятие «сакральное пространство». Проведено сравнение понятий «сакральное пространство», «сакральний ландшафт», «сакральное место» и т. п. Выполнен детальный анализ научных взглядов на определение понятия «сакральное пространство» и смежных понятий. Определены основные черты и значение сакрального пространства.

Поняття сакрального простору в наш час є актуальним. Воно включає ідею постійної дії священних сил, які змінили даний простір, надавши йому особливий сенс, і таким чином відокремили його від навколишнього (профанного) простору. Саме тому і до тепер для поновлення життєвої сили, ми повертаємося до колиски наших предків, до сакральних місць, як невичерпного джерела сили й таємничої могутності.

У світовій та вітчизняній географічній літературі часто вживають поняття «сакральний ландшафт» ототожнюючи його з поняттям «сакральний простір». Проте ці поняття не є тотожними і мають ряд характеристик, які доповнюють їх зміст та значення.

В Україні в переважній більшості займаються вивченням сакральних ландшафтів. Серед українських географів першими розпочали свої дослідження С.П. Романчук та М.Д. Гродзінський. Серед російських науковців варто виділити праці М.Є. Кулешової, яка ввела поняття сакрального ландшафту, Є.М. Главацької, Б. Гамбоева та інших. У США Дж. Еспозіто і Р. Станп, вивчаючи особливі місця, наділені силою, віддають перевагу терміну «сакральний простір».

Загалом можна стверджувати, що релігійні об'єкти разом з прилеглою територією утворюють сакральні ландшафти.

Український географ С.П. Романчук визначає поняття сакральних ландшафтів таким чином: «*Сакральні ландшафти* – це природні або природно-антропогенні геосистеми, які виконують духовну функцію, пов'язану, у першу чергу, з релігійними запитами людства, які є об'єктами паломництва, тобто викликають прагнення до спілкування з ними у певній категорії населення. Ця категорія територіальних утворень збігається з поняттям Святих Місць, які існували на кожному ступені розвитку людства і існують для adeptів усіх сучасних релігій» [6].

М.Д. Гродзінський акцентує увагу на тому, що сакральний ландшафт є частиною сакрального простору і дає таке визначення: «*Сакральні ландшафти* – це образ священного простору, значення місць та конфігурація якого сприймаються й успадковуються певними групами людей як прояви вищої Сили (зокрема Бога або богів) [1].

Російський дослідник В. Каганський (2003 р.) займається вивченням культурних ландшафтів й пропонує ввести термін «православний ландшафт», як один з підвидів культурного. Проте це не зовсім коректно, адже при такому виокремленні зовсім не враховуються сакральні ландшафти інших релігійних конфесій [4].

Український ландшафтознавець, засновник школи антропогенного ландшафтознавства Денисик Г.І. у своїх дослідженнях займається вивченням сакральних ландшафтів, як одним з видів антропогенних, тобто тих, що створені людиною. Він стверджує, що «*сакральні ландшафти* – це сукупність сакральних місць чи просторів певної території» [2].

Денисик Г.І. стверджує, що «певні простори розглядаються як священні тому, що вони пов'язуються з дуже істотними подіями або через їхні унікальні географічні характеристики. Прикладом може бути річка Ніл в пустельній Африці. Місцеві жителі вважають її священною тому, що вона дає життя мертвим піщаним землям Сахари. У багатьох культурах гори розглядаються як священні місця, оскільки пов'язують людський і духовний світ. Гори Кайлас в Тибеті, Кетрін в Єгипті, Олімп в Греції, Фудзіяма в Японії і Навахо в західних США – приклади гір, які вважають священними» [2].

Сакральний простір можна також трактувати як територію, наділену особливими властивостями, яка виконує духовну функцію. Крім того, храми чи об'єкти, які відвідують паломники чи туристи можна також віднести до сакральних просторів.

Часто сакральне місце (сакральний об'єкт) і є сакральним простором, в іншому ж випадку сакральні місця можуть слугувати семантичними центрами сакральних просторів. Сакральні місця, які охоплюють цілісний географічний топос (гору, озеро, долину і т. п.) є сакральними ландшафтами.

Отож, порівнявши сакральні простори та сакральні ландшафти, ми можемо стверджувати, що сакральні ландшафти завжди виступають сакральними просторами, проте не всі сакральні простори є сакральними ландшафтами, адже сакральним може бути окреме урочище (а це частина ландшафту), місцевість.

Російський дослідник А.В. Іванов використовує поняття «сакральні території». «Для таких сакральних територій характерні багатозарова символіка, особлива просторово-часова структура, зв'язок з магічною і ритуальною практикою корінних народів, що йдуть коренями в глибини історії», пояснює науковець.

Під сакральною (священною) територією розуміють те, що свідомо виділяється і маркується частина культурного ландшафту етносу і грає важливу роль у формуванні і функціонуванні його традиційного світогляду; у процесах етнічної самоідентифікації; в культурному, демографічному та соціально-економічному відтворенні.

Сакральні території завдяки своїм унікальним природним і культурним елементам, а також побожному і дбайливому відношенню з боку корінного населення:

- висловлюють і зберігають ключові світоглядні ідеї і цінності даної етнічної спільності, забезпечуючи передачу з покоління в покоління великого масиву традиційних знань;
- є стійкими носіями і хранителями історичної пам'яті народу;
- є центрами культурного ландшафту і служать місцем проведення традиційних свят та обрядів. В окремих випадках для сакральної території характерний заборону на відвідування людьми, і ми стикаємося з феноменом «значущого відсутності» в культурі, коли саме невідвідування і недіяння підкреслюють сакральний характер простору;
- формують психологічне почуття спорідненості у членів даної етнокультурної спільності і служать важливим фактором її безперервного існування в часі;
- забезпечують стійкість господарського потенціалу традиційних ландшафтів, відтворення об'єктів збірних і мисливських промислів;
- викликають у людей почуття благоговіння, творчого підйому, естетичного захоплення і морального катарсису завдяки красі природних об'єктів і гармонійної включеності в них культурних артефактів [3].

Сафронов С.Г. виділяє поняття «конфесійний простір», стверджуючи, що він складається з територіального поєднання релігійних елементів. До них відносять: носіїв певної віри, об'єкти громадських інститутів, пов'язаних з обслуговуванням і відтворенням сповідання. У його склад також включають релігійну спадщину, що організують релігійну діяльність центри управління територіальних одиниць (єпархії у Православній Церкві), а також конфесійна символіка. Важливою стороною цих комплексів виступає матеріальна база – культові споруди: храми, собори і т. д. [7].

Поняття «сакрального простору» інколи ототожнюють з поняттям «Релігійний простір». Проте ці поняття варто розмежувати. Таким чином релігійний простір ми характеризуємо як територію чи об'єкт, проводились чи проводяться релігійні обряди або жертвопринесення божеству на певних ділянках місцевості для покаяння, подяки, очищення, молитви, вигнання злих сил тощо (храм, собор, каплиця, синагога і т. п.).

Сакральний простір відповідно має ширше значення і включає в себе релігійний простір. Це поняття позначає також і нерелігійні місця, які мають духовну цінність. Прикладами нерелігійних сакральних просторів є місця видатних боїв, місця народження відомих людей, а також об'єкти, які принесли багато користі людству. Наприклад, джерело в пустелі чи ліс, у якому ховалися люди від завойовників. У поняття «сакральний простір» вкладається також ширший зміст у плані духовності. Це поняття, насамперед, застосовується до локальних об'єктів, наприклад, місць родових культів, культів сімейного характеру.

Поняття простору не тотожне поняттю території, але обов'язково має тісний зв'язок. Сакральний простір – це не абстрактне філософське поняття, а цілісна об'єктивно існуюча система. Вона займає певну територію, має обов'язкове релігійне спрямування (конфесію), наповнене особливим змістом (культи, обряди, релігійні канони), власну управлінську структуру (ієрархію) та в першу чергу має так званий центр (ядро), де й безпосередньо відбувається служіння культу (створені людиною: храм, синагога, мечеть, та природні: джерело, дерево, гора і т. п.), а також характеризує відношення об'єктів у їхньому розвитку.

Отже, охарактеризувавши попередній досвід, ми можемо зробити висновок, що сакральний простір – це особлива система, що являє певну територію, наповнену

особливими духовними місцями, як основними складовими та характеризується зв'язками між релігією і суспільством та духовними відносинами між суб'єктами вірувань, наділена духовним змістом й виконує консолідуючу, медіаторну, комунікативну, лікувальну функції.

Список літератури

1 Гродзинский, М.Д. Пізнання ландшафту: місце, простір і час: у 2-х тт. / М.Д. Гродзинський. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. – Т. 2. – 503 с. – С. 114–115.

2 Денисик, Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство / Г.І. Денисик. – Вінниця : ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К», 2012.

3 Иванов, А.В. Сакральные территории как хранительницы традиционных ценностей евразийских народов / А.В. Иванов // НИТ № 4. – 2011. – Режим доступа: http://www.tuva.asia/journal/issue_12/4194-ivanov.html.

4 Каганский, В.Л. Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство / В.Л. Каганский. – М., 2003.

5 Лидов, А.М. Иеротопия. Пространственные иконы и образы-парадигмы в византийской культуре. – М. : Феория, 2009. – 362 с.

6 Романчук, С.П. Сакральні ландшафти Феопанії / С. П. Романчук. – Київ : Вісник «Географія». – Вип. 49. – 2002. – с. 10 – 12.

7 Сафронов, С.Г. Географические аспекты изучения религиозной сферы России: автореф. дисс. ... канд. геогр. наук. – М., 1998.

L. ATAMAN

SACRED SPACE: CONCEPT

The article describes the concept of «sacred space». The comparison of the concepts of «sacred space», «sacred landscape», "sacred place" and so on. P. Completed detailed analysis of scientific views on the definition of «sacred space» and related concepts. The main features and significance of sacred space.